ULGURJI SAVDO AXBOROT KORXONASI TIZIMINI YARATISH JARAYONI

Mirxalilova Saodat Rustamovna
E-mail: saodatmirkhalilova@gmail.com

Received: 26.10.2025
Revised: 27.10.2025
Accepted: 28.10.2025

Kalit so‘zlar:
Ulgurji savdo, axborot tizimi, ma’lumotlar bazasi, avtomatlashtirish, boshqaruv tizimi, savdo jarayoni, raqamli texnologiya, korxona samaradorligi.

Ключевые слова:
Оптовая торговля, информационная система, база данных, автоматизация, система управления, торговый процесс, цифровые технологии, эффективность предприятия.

Keywords:
Wholesale trade, information system, database, automation, management system, trade process, digital technology, enterprise efficiency.

Annotatsiya. Ushbu maqolada ulgurji savdo korxonalari faoliyatida axborot tizimlarining o‘rni va ularni yaratish jarayoni yoritilgan. Axborot tizimini joriy etish zaruriyati, tizimni loyihalash bosqichlari, asosiy modullar va ularning funksional imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, tizimni joriy etish natijasida korxonaning boshqaruv samaradorligi, ma’lumotlar aniqligi hamda tezkor qaror qabul qilish imkoniyatlari oshishi ta’kidlangan. Maqola ulgurji savdo sohasida raqamli transformatsiyani amalga oshirishda metodik asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль информационных систем в деятельности предприятий оптовой торговли и процесс их создания. Проанализированы необходимость внедрения информационной системы, этапы проектирования системы, основные модули и их функциональные возможности. Также отмечено, что в результате внедрения системы повышается эффективность управления предприятием, точность данных и возможность быстрого принятия решений. Статья может служить методологической основой для внедрения цифровой трансформации в оптовой торговле.

Abstract. This article discusses the role of information systems in the activities of wholesale enterprises and the process of their creation. The need for the implementation of an information system, the stages of system design, the main modules and their functional capabilities are analyzed. It is also noted that as a result of the implementation of the system, the enterprise's management efficiency, data accuracy and the ability to make quick decisions are increased. The article can serve as a methodological basis for implementing digital transformation in the wholesale sector.

Kirish. Hozirgi kunda axborot texnologiyalari har bir sohada, xususan savdo va marketing jarayonlarida muhim o‘rin tutadi. Ulgurji savdo korxonalari faoliyatini samarali tashkil etish, ma’lumotlar almashinuvini tezlashtirish hamda boshqaruv qarorlarini asosli qabul qilish uchun maxsus axborot tizimi zarur. Ushbu maqolada ulgurji savdo axborot korxonasi tizimini yaratish bosqichlari, uning tuzilmasi va afzalliklari haqida so‘z yuritiladi.

Ulgurji savdo korxonalari katta hajmdagi ma’lumotlar bilan ishlaydi: mahsulot nomenklaturasi, narxlar, yetkazib beruvchilar, mijozlar bazasi, buyurtmalar va to‘lovlar haqidagi ma’lumotlar. An’anaviy usullarda bu jarayonlarni boshqarish ko‘p vaqt va resurs talab qiladi. Shu sababli, axborot tizimi yordamida quyidagi maqsadlarga erishish mumkin:

- Ma’lumotlarni markazlashtirilgan tarzda saqlash va ulardan tezkor foydalanish;
- Buyurtmalarni avtomatik qayta ishlash;
- Ombor zaxiralarini nazorat qilish;
- Moliyaviy hisobotlarni avtomatik shakllantirish;
- Xodimlar ish unumdorligini oshirish.

Bu bosqichda korxona faoliyati, jarayonlari va mavjud muammolar o‘rganiladi. Tizimdan kutilyotgan asosiy funksiyalar aniqlanadi. Masalan, mahsulotlarni kuzatish, mijozlar bilan ishlash moduli yoki hisobot tizimi. Tizimga qo‘yiladigan talablar, texnik va dasturiy vositalar, xavfsizlik choralari belgilanadi. Bu bosqichda IT-mutaxassislar va korxona rahbariyati o‘zaro hamkorlikda ishlaydi.

Tanlangan texnologiyalar asosida dasturiy yechim yaratiladi. Bu bosqichda ma’lumotlar bazasi modeli, foydalanuvchi interfeysi va tarmoq protokollari ishlab chiqiladi. Ulgurji savdo axborot korxonasi tizimini yaratish — bu zamonaviy biznesning ajralmas qismi bo‘lib, korxona raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Tizimni puxta rejalashtirish, bosqichma-bosqich joriy etish va muntazam yangilab borish orqali korxona samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Ulgurji savdo sohasida axborot tizimlarini joriy etish masalalari bo‘yicha so‘nggi yillarda ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tadqiqotchilarning fikricha, raqamli texnologiyalarni joriy etish savdo jarayonlarining tezligi, ishonchliligi va nazorat darajasini oshiradi. Axborot tizimlari nazariyasi bo‘yicha A. Qodirov (2019) o‘z tadqiqotlarida korxonalarda ma’lumotlarni avtomatlashtirish orqali boshqaruv qarorlarini optimallashtirish zarurligini ta’kidlaydi. Unga ko‘ra, tizimning muvaffaqiyati ma’lumotlar bazasi tuzilmasi va foydalanuvchi interfeysi qulayligiga bevosita bog‘liq. Shuningdek, M. Axmedov (2021) o‘z ishida savdo korxonalarida axborot tizimi nafaqat ichki boshqaruvni, balki mijozlar bilan o‘zaro aloqani ham samarali tashkil etishini ko‘rsatgan.

Jahon tajribasida, xususan, Porter (1985) va Laudon & Laudon (2017) asarlarida ta’kidlanishicha, ulgurji savdo tarmoqlarida raqamli tizimlarni joriy etish orqali logistika va ombor boshqaruvi jarayonlarini soddalashtirish mumkin.

O‘zbekiston olimlari ichida S. To‘xtayev (2020) ulgurji savdo korxonalari uchun yagona integratsiyalashgan tizim yaratishning iqtisodiy samaradorligini o‘rgangan. Uning fikricha, avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida mahsulot aylanmasi 15–20% gacha tezlashadi. So‘nggi yillarda bulutli texnologiyalar (cloud computing) va tarmoq asosidagi dasturiy yechimlar keng qo‘llanilmoqda. D. Raxmatullayev (2022) bu borada o‘z tadqiqotida korxona ma’lumotlarini bulutli serverlarda saqlash orqali tizim xavfsizligini oshirish mumkinligini asoslab bergan.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlilidan ko‘rinadiki, ulgurji savdo korxonasi uchun yaratiladigan axborot tizimi:

- boshqaruvni markazlashtirish;
- ma’lumotlarni real vaqt rejimida yangilash;
- moliyaviy nazoratni kuchaytirish;
- va strategik rejalashtirishni avtomatlashtirish imkonini beradi. Biroq, ayrim manbalarda tizimni joriy etishdagi muammolar — dastlabki xarajatlarning yuqoriligi, texnik xizmat ko‘rsatish murakkabligi va xodimlarning raqamli savodxonligi yetarli emasligi ham qayd etilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ulgurji savdo korxonalari uchun axborot tizimini yaratish nafaqat texnologik, balki boshqaruv strategiyasi jihatidan ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy manbalarda tizimning samarali ishlashi uchun kompleks yondashuv — ya’ni dasturiy, texnik va tashkiliy yechimlarning uyg‘unlashuvi zarurligi ta’kidlanadi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ulgurji savdo korxonasi uchun yaratiladigan axborot tizimi korxona boshqaruv jarayonlarini tubdan o‘zgartiradi. Tizimning samarali ishlashi, eng avvalo, ma’lumotlarni markazlashtirish, jarayonlarni avtomatlashtirish va real vaqt rejimida tahlil qilish imkoniyatlariga bog‘liq. Tahlil davomida aniqlanishicha, ko‘plab korxonalarda ma’lumotlarni qayta ishlash hali ham qo‘lda yoki alohida dasturlar orqali amalga oshiriladi. Bu esa ma’lumotlar takrorlanishi, aniqlikning pasayishi va qaror qabul qilishda kechikishlarga sabab bo‘lmoqda. Shuning uchun yagona integratsiyalashgan axborot tizimini yaratish muhim amaliy yechim sifatida qaralmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, tizimni joriy etgan korxonalarda quyidagi ijobiy o‘zgarishlar kuzatiladi:

- Buyurtmalarni qayta ishlash tezligi o‘rtacha 25–30% ga oshadi;
- Ombordagi zaxiralar bo‘yicha xatoliklar 40% gacha kamayadi;
- Hisobotlarni tayyorlash va tahlil qilish uchun sarflanadigan vaqt yarimga qisqaradi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlil va muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, ulgurji savdo korxonalarida axborot tizimini yaratish samaradorlikni oshirishning eng muhim omillaridan biridir. To‘g‘ri loyihalangan tizim korxonaning ichki boshqaruv jarayonlarini optimallashtiradi, moliyaviy nazoratni kuchaytiradi va strategik rivojlanishga zamin yaratadi.

Xulosa. Yuqoridagi tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ulgurji savdo korxonasi faoliyatida axborot tizimini yaratish va joriy etish — korxona

samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Tizim yordamida ma’lumotlarni markazlashtirish, buyurtmalarni avtomatik boshqarish, ombor zaxiralarini nazorat qilish hamda moliyaviy tahlilni tez va aniq amalga oshirish imkoniyati yaratiladi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, axborot tizimini joriy etish quyidagi natijalarga olib keladi:

- boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligi oshadi;
- inson omili ta’siri kamayadi;
- ma’lumotlar ishonchliligi va aniqligi ortadi;
- raqamli transformatsiya jarayoni tezlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov, A. (2019). *Korxonalarda axborot tizimlarini joriy etish va boshqaruv samaradorligi*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. To‘xtayev, S. (2020). *Ulgurji savdo sohasida axborot texnologiyalarining iqtisodiy samaradorligi.* O‘zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali, №4, 112–118-betlar.
3. Raxmatullayev, D. (2022). *Bulutli texnologiyalar asosida korxona ma’lumotlarini boshqarish tizimlari.* Toshkent axborot texnologiyalari universiteti axborotnomasi, №2, 65–71-betlar.
4. Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2017). *Management Information Systems: Managing the Digital Firm*. 15th Edition. Pearson Education.
5. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.